Була вражена, коли довідалася, що в західних перекладознавчих студіях співвідношення між оригінальним текстом і його перекладом традиційно порівнюють зі стосунками між чоловіком — сильним, творчим, активним, та жінкою — слухняною і пасивною. Мабуть, усі, хто читає бодай однією іноземною мовою, оцінили, як перекладають у так званих цивілізованих країнах. Добре знаючи, якої праці, яких надзусиль іноді вимагає переклад, я для себе пояснювала захід— ний підхід до оригіналу чи то загадковими їхніми лінощами, чи то глибокою неповагою до об’єкта перекладу. А виявляється, тут настільки глибоке теоретичне підґрунтя.

Оригінал самим фактом свого існування визначає, яким бути перекладові. Як головною чеснотою жінки є її вірність чоловікові, так і головним, якщо не єдиним, індикатором якості перекладної версії є її вірність оригіналові.

Західна школа художнього перекладу й досі послугову— ється переважно саме цією настановою. Поезії перекладаються дослівно, без збереження просодії оригіналу, рим, ритмів.

Ретельно збережено всі образи поезії, але самої поезії нема.

Перекладаючи прозові твори, перекладач навіть не намагається творчо використовувати можливості своєї мови.

Наприклад, каламбури оригіналу перекладаються дослівно, у кращому випадку дається коментар, що воно мало б означати, але зазвичай немає і того. Перекладач створює підрядник, який справді нагадує вірну дружину, безбарвну і прісну.

Вона не має власних ідей. Тільки слухняно повторює думки володаря, через свій невеликий розум дещо спрощуючи їх.

Така традиція, виявляється, має глибоке історичне корін— ня.

Ще в XVI сторіччі британський перекладач Горація Томас Дрант, пояснюючи свою позицію ретельно відтворювати тільки підрядник оригіналу, не дбаючи про естетику, посилався на розділ Біблії, де Господь наказав воїнам обстригти волосся і видерти нігті всім полонянкам, яких вони хотіли взяти за дружин, аби ті втратили свою красу, а отже, були би приречені на вірність.

Але і в бездарній західній школі перекладу останнім часом з’явилися зрушення, коли в результаті творчого ставлення до тексту перекладач намагається зберегти не тільки букву, а й дух оригіналу. Це збіглося в часі з появою паритетних союзів чоловіків і жінок. Та й творче ставлення до оригіналу, як уважають західні дослідники, а надто дослідниці перекладу, започаткували саме переклади в рамках жіночих студій. На їхнє переконання, мова є важливим чинником формування думки. Мова не лише відображає дійсність, але й моделює її.

Переклад, як відомо, є формою інтерлінгвістичного передання.

Перекладачі повинні маніпулювати текстом у такий спосіб, щоб він став значущим для читачів іншої мови. Для того, щоб перекладений текст виконував певні функції в рамках своєї культури, він має бути адаптованим до вимог епохи й культурної ситуації. Мало того, цей текст може бути підсиленим і загостреним дотично до оригіналу, якщо того вимагає й позиція перекладача (перекладачки).

Західні дослідниці наполягають на тому, що саме в рамках перекладу ґендерної літератури з’явився цей новий підхід.

Саме тоді, коли перекладалися тексти французьких феміністок англійською і навпаки, перекладна версія вже була не вірною дружиною оригіналу, а його цікавою співрозмовницею.

Яскравим прикладом саме такого перекладу є багато разів цитована фраза з франкоканадського феміністичного тексту "Я втрапила в історію, не піднімаючи спідниці", перекладена англійською "Я втрапила в історію, не розсуваючи ніг".

Цей пікантний момент розглядається як приклад творчого ставлення перекладачки до оригіналу, коли для того, щоб текст якнайкраще працював у псевдопуританському англомовному середовищі, його треба було підсилити й загострити. (Варто зауважити в дужках, що тут не зовсім зрозуміло, чому саме піднімання спідниці є менш відвертим, аніж розсування ніг — усе залежить від того, в який спосіб жінка втрапляє в історію).

Західні дослідниці перекладу наполягають на тому, що цілком виправданою є така практика, коли в перекладній версії з’являються вульгаризми, архаїзми та інші "ізми", яких не було в оригіналі, — якщо того вимагає, на думку перекладача, його (її) особисті погляди. Навіть і термін для цього є особливий — транстекстуалізація. Це не що інше, як розширення й розвиток ідей оригіналу без їх спотворення.

Але це все про Захід. А як воно в нас, на українських теренах? Якщо взяти до уваги традиційний підхід українських перекладачів до оригіналу, то, зважаючи на сказане вище, складається враження, ніби всі вони є затятими феміністами, для яких вірність жінки чоловікові не є засадничою. Головне, щоб вона була гарною й цікавою в його очах.

Українські перекладачі (як, зрештою, і російські) традиційно прагнуть зберігати і літеру, і дух оригіналу. Римовані вірші завжди перекладаються з дотриманням рим. Прозу також перекладають творчо. Ретельно підшукуються відповідні фразеологізми та ідіоми. Текст оригіналу в результаті тлумачення часом трансформується такою мірою, що йдеться про переклад не на рівні фрази, а на рівні абзацу. Але така перекладацька настанова випливає аж ніяк не з поваги чоловіка до жінки і не з пошани до жіночої творчої особистості в Україні. Просто

бінарну опозицію "оригінал — перекладна версія" в українському перекладознавстві не зіставляють із опозицією "чоловік — жінка".

Високу якість української та російської перекладацької школи хтось пояснює тоталітаризмом. Мовляв, митці не мали змоги писати власні твори, от і вкладали свою творчу енергію в переклади світової літератури. Щоб не славословити і не вдаватися до словоблуддя на догоду владі. Перекладали так натхненно, як писали своє, зашифровуючи в перекладені рядки натяки на тоталітарну добу. А в Україні переклад виконував ще й націєтворчу роль, збагачуючи рідну мову, підносячи її до висот світової культури.

Хоча перекладацька праця у зросійщеній підсовєцькій Україні й була націєтворчою, але, крім того, вона була ще й пристойно оплачуваною. А отже, жінок до неї намагалися не підпускати. Пробивалися одиниці. Хто справлявся краще зі створенням українських версій чужоземних текстів? Гадаю, стать значення не мала. Важили індивідуальні здіб— ності.

Чи мали б автор оригіналу і перекладач бути однієї статі? З індивідуального досвіду можу сказати, що, перекладаючи значний масив французьких сонетів XVI-XVII століття, чоловіків із їхніми соціально-філософськими рефлексіями перекладати було не менш цікаво, ніж статево стурбовану Луїзу Лабе, яка, одначе, не соромилася поривань своєї плоті, палко оспівуючи той стан.

Звичайно ж, усі сонети, як і велить слов’янська перекла— дацька традиція, було відтворено по-українськи як сонети з усіма необхідними атрибутами у вигляді, де треба, рівнозвучних рим у катренах, а де треба — відмінних у терцетах. Мені й досі шкода, що та натхненна праця, яка очищає кров, підтримує відсутність зайвої ваги та дає сили опиратися паскудствам цього світу, втратила для мене свою моти— вацію. Але свого часу плоди перекладацького натхнення винагородилися несподівано щедро — французька премія за невеличку антологію французького сонета викликала розгубленість і обурення в середовищі перекладачів-націєтворців, які нажили на перекладах французьких

текстів не один геморой. Найбільше обурювало те, що не було чим обуритись. Адже всі сонети було перекладено не тільки з дотриманням правил "сонетарства", а й без будь-якої транстекстуалізації, себто без виходу за рамки української цнотливої традиції.

Вони чекали довго. Деякі, не дочекавшись, пішли з жит — тя. Але ось прийшла солодка мить помсти. Два невеличкі есеїстичні романи Анні Ерно, написані в жанрі моноло— гічних сповідей. Перекладаючи їх, я ще не знала, що таке транстекстуалізація, що таке феміністична школа перекладу — все сталося інтуїтивно. Сповідь французької жінки, яка дуже відверта у зображенні свого жіночого досвіду. Настільки відверта, що вживає французьку "ненормативку".

Без перебільшень, українська версія писалася кров’ю перекладачки. Вона стала мені рідною, жінка, яка бунтує проти того, щоб бути слухняною й пасивною, причім бунтує так рішуче, що перекладати її сповідь можна тільки зі словником розмовної лексики — звичайний словник на 50 тисяч не рятує.

В українській немає стількох жаргонних слів, скільки вживає ця бунтівна француза низького походження! Вживає вона й відверто обсцентну лексику, яку перекладено російськими матюками, — фахівці кажуть, що то праслов’янські слова.

Подейкують, французи до своїх матюків звикли настільки, що ті перестали бути табуїзмами. В Україні цей процес також розпочався, але кіл перекладачів-націєтворців (усі вони, без винятку, чоловіки) ще не охопив. Тому й прийшов донос у посольство Французької республіки про чужинецький українській культурі підхід до французького оригіналу.

То чим має бути українська перекладна версія, дотична до оригіналу? Певне, вона мислиться не тільки і гарною, і вірною жінкою, а ще й такою, яка майстерно прикриває грішки чоловіка. І не п’є він у мене, і не матюкається! Їй не стрижуть кіс і не видирають нігтів. Але й

ніякої транстекстуалізації не потерплять. Доки в руках у колег-націєтворців радянського гарту є таке "староє, но грозноє оружиє", як донос.